

Ususret jezičnim praznicima: Sve što (ne) znamo o jeziku

Jezik je dio društva kao cjeline, a društvo slavi svoja postignuća i svoje vrednote, posebice ako oni nadilaze njegove okvire. Svake godine tradicionalno uplovimo, nakon dočeka nove, u slavljenje jezika. Uistinu, kad pomislimo da je velikanima hrvatske književnosti, likovne, filmske, dramske i bilo koje druge umjetnosti, povijesti, sporta, politike, znanosti i svih drugih važnih područja, kao izvornim govornicima zajednička vrednota na kojoj stvaraju materinski jezik i da su mnoga prevrijedna djela nastala upravo na njemu, vrijedi ga i slaviti. Naravno, i druga društva i narodi na isti način pristupaju svojim jezicima i imaju jednaka prava, pa se tako Međunarodni dan materinskoga jezika slavi svake godine u cijelome svijetu 21. veljače.

Ako se pitate postoji li razlog zašto je odabran baš taj datum, odgovor je potvrđan. No, morat ćemo zaći u povijest prošloga stoljeća jer bilo je to davne, ali pamtljive 1952. godine. Studenti su prosvjedovali u gradu Dhaki, tad u Istočnome Bengalu, danas Bangladešu, tražeći da njihov materinski jezik, to jest bengalski, postane službenim. Bengal se nalazi na vrhu Bengalskoga zaljeva, u južnome dijelu Azije, s istočnim dijelom koji pripada Bangladešu i zasebnim Zapadnim Bengalom, koji se nalazi u Indiji. Kad je 1947. u britanskome dijelu Indije prestala kolonijalna vlast, stvorene su dvije države, Indijska Unija (službeni jezik standardni hindski) i Pakistan (službeni jezik standardni urdu), a Bangladeš, tad dio Pakistana, postao je neovisan tek 1971. No nije sve tako jednostavno, u Indiji, primjerice, žive mnogi narodi koji govore gotovo 400 različitih jezika, među kojima su i indoeuropski – hindski, bengalski, asamski i drugi, i to u sjevernome i središnjemu dijelu Indije, dok u južnome pretežu dravidski jezici – tamilski, teluški i drugi. U tim nemirnim vremenima stanovništvo se selilo s jednoga kraja na drugi, politika je bila nestabilna, velikim dijelom i ratoborna, pa je cijelo golemo područje uvučeno i u Pakistansko-indijski rat zbog Kašmira. Stoga, kako već pretpostavljate, ni prosvjed studenata radi priznavanja bengalskoga jezika službenim nije prošao mirno. Upravo suprotno, taj je događaj završio tragično, a kako se to ne bi zaboravilo, UNESCO (engl. *United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization*), kao organizacija Ujedinjenih naroda za obrazovanje, znanost i kulturu, okrunio je važnost toga dana te ga se već dvadesetak godina, otkako je usvojena *Opća deklaracija o kulturnoj raznolikosti* (engl. *Universal Declaration on Cultural Diversity*), i službeno obilježava u svijetu kao jedan od zajedničkih simbola ravnopravnosti. Među ostalim, u toj *Deklaraciji* piše „...svakoj se osobi mora omogućiti izražavanje i stvaranje djela na jeziku koji izabere, posebice na materinskome jeziku.” Tim je činom osviještena važnost koju materinski jezik ima za pojedinca, pripadnika društvene skupine, za tradiciju, kulturne i povijesne korijene,

za razvoj identiteta, ali i za razvoj civilnoga društva, za ublažavanje i sprečavanje društvenih napetosti. Glavna skupština UN-a tad je zaključila: *Materinski jezik označuje put ljudskog bića i pomoću njega ono ulazi u društvo, čini svojom kulturu grupe kojoj pripada i postavlja temelje razvoju svojih intelektualnih sposobnosti.* Govoriti komu na jeziku koji razumije (ili na jednome od jezika koji razumije) jedna je stvar i time se zasigurno i pouzdano dopire do kvalitetnoga i izravnoga protoka informacija, no govoriti komu na materinskome jeziku znači doprijeti i do njegovih osjećaja, korijena, kulture i identiteta. Upravo je 21. veljače Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje uzeo kao početak Mjeseca hrvatskoga jezika, koji završava 17. ožujka, na dan objave *Deklaracije o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika.* Usto, na poticaj Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje Hrvatski sabor proglasio je 22. veljače Danom hrvatske glagoljice i glagoljaštva u spomen na *Misal po zakonu rimskoga dvora* iz 1483., prvu tiskanu knjigu na hrvatskome jeziku i pisanu glagoljicom. No, možda bismo mogli zaviriti i u to kako se u drugim zemljama slave dani posvećeni nacionalnim jezicima.

Pojedinačno, zemlje diljem svijeta obilježavaju dane svojih nacionalnih jezika u spomen na važne osobe ili događaje povezane s određenim jezikom, pa se, primjerice, Dan kineskoga jezika slavi tijekom Proljetnoga festivala, a osobito u čast stvaranja višetisućljetne kineske abecede. Dan ruskoga jezika ujedno je rođendan poznatoga književnika Aleksandra Puškina, dok je za Dan arapskoga jezika, za koji se procjenjuje da ga govori više od 420 milijuna ljudi diljem svijeta, odabran 18. prosinca, kad je arapski postao jedan od službenih jezika Ujedinjenih naroda. Točnije, arapski je jedan od šest službenih jezika UN-a, uz kineski, engleski, francuski, ruski i španjolski. Upravo je ta organizacija zaslužna i za Dan francuskoga jezika, koji se obilježava 20. ožujka, među ostalim kako bi se proslavile višejezičnost i kulturna raznolikost uz promicanje jednake uporabe svih šest jezika u Ujedinjenim narodima. Dan engleskoga jezika u Velikoj Britaniji obilježava se na dan smrti Williama Shakespearea, a španjolski jezik za svoj je dan odabrao smrt književnoga velikana Miguela de Cervantesa Saavedre. Možemo primijetiti kako ima i određene simbolike u povezivanju smrti s obilježavanjem jezika jer mnogi su jezici danas pred izumiranjem, a nestaju, osim nestankom svojih izvornih govornika, na različite načine, jedan je i gubljenjem izvornih kompetencija govornika jer se, primjerice, materinski jezik ne rabi u svakodnevnim situacijama ili se ne prenosi potomcima. O jezicima koji su ugroženi ili su nestali već smo pisali (članak *Ugroženi jezici danas – nestanak jednom, nestanak zauvijek. Hrvatski jezik.* 3. 2019.), pa ćemo reći nešto o sociolingvističkoj pozadini na koju možda možemo i sami utjecati.

Francuski lingvist Claude Hagège u knjizi *Zaustaviti izumiranje jezika* objašnjava sociokulturne i sociopolitičke razloge koji dovode do izumiranja određenoga jezika, a predlaže i mogućnosti sprečavanja nestanka, odnosno obnovu ugroženih jezika jačanjem svijesti o identitetu, ostajanjem u vlastitoj zemlji, obiteljskom i vjerskom kohezijom i sličnim. Usto, kompetencija se govornika, smatra, gubi ako se jezik ne rabi u svakodnevnim situacijama te ako ga se ne prenosi potomcima na prikladan način. Važan čimbenik koji odlučuje o opstanku kojega jezika jest i ugled koji on ima u društvu, a

ugled je povezan s nacionalnom sviješću izvornoga govornika, inače se jezik, kao i osoba sama, integrira u drugi jezik i drugu naciju uzimajući njezin jezik kao svoj i prvi, čak i u obiteljskoj i svakodnevnoj komunikaciji s govornicima svojega materinskog jezika. Hagége tako tvrdi da se govornici koje privlači neki drugi jezik često srame vlastitoga, čiju uporabu smatraju znakom zaostalosti te dalje upućuje na to da je jezična raznolikost zajednička svjetska baština koju treba osvijestiti i čuvati.

Osim Međunarodnim danom materinskoga jezika u svijetu se jezik slavi na različite zanimljive načine. Tako se u rano proljeće u Americi obilježava Nacionalni dan gramatike, a za posljednje je mjesece u godini ostavljen Nacionalni dan rječnika. Ondje postoji i Dan kad se razgovara kao Shakespeare, pa šekspirovskim izričajem i bogatim rječničkim fondom valja razgovarati svake godine upravo na njegov rođendan, 23. travnja. Obilježavanje različitih jezičnih (sociolingvističkih) varijeteta također je u Americi uzelo maha, pa se u rujnu, primjerice, održava Dan govorenja poput pirata (ovdje bismo uputili i na nekadašnju povijesnu razliku između *gusara* i *pirata* jer su prvi radili kao najamnici, pod okriljem država, najčešće napadajući državne protivnike, a drugi samo o svojem interesu i za svoju korist, stoga je i onaj koji danas neovlašteno objavljuje knjige, audiozapise ili videozapise i slične sadržaje navelike obilazeći zakone o autorskim pravima zapravo pirat), pa se taj živopisni mornarski (narodni) jezik uza sve šale i anegdote i stručno opisuje.

Mogli bismo sad pustiti kreativnosti na volju te osmisliti mnoge poučne i zabavne događaje kako bismo obilježili Dane hrvatskoga jezika. Jedan od izazova mogao bi biti da se domislamo koje su najdulje riječi u hrvatskome, kako se tvore, što znače. Kad je u pitanju najdulja riječ na svijetu, u Guinnessovoj knjizi rekorda zabilježena je jedna sanskrtka od čak 428 slova, dok se na internetu može pronaći podatak o za tri slova duljoj riječi iz istoga jezika. Kad je riječ o nama bliskijim, europskim jezicima, njemačka riječ *Donaudampfschiffahrtselektrizitätenhauptbetriebswerkbauunterbeamtengesellschaft*, sastavljena od 79 ili, prema novome pravopisu čak 80 slova – označuje ‘udrugu podređenih dužnosnika sjedišta uprave dunavskih parnih brodskih električnih služba’, a što je bilo i ime jednoga prijeratnog kluba u Beču. U hrvatskome jeziku zasad nam s trideset jednim znakom vodi pridjev u istovjetnim padežnim oblicima (dativu, lokativu i instrumentalu) množine ženskoga roda koji glasi *prijestolonasljednikoviččinima* odnosno znači ‘(s) onima koji /(s) onima što pripadaju prijestolonasljednikovoj (maloj) supruzi, odmilja prijestolonasljednikovičiči’. Na primjer, mogli bismo reći *zahvaljujući prijestolonasljednikoviččinim počastima*. Ako vam je to zabavno i korisno, pogledajte našu tablicu s omanjim popisom (naj)duljih riječi (od petnaest slova naviše), i svakako pokušajte dokučiti još hrvatskih riječi duljih od prvonavedenih, a da su gramatički i pravopisno točne te da su tvorene u skladu s tvorbenim pravilima hrvatskoga jezika. *Rukavica je bačena* jer jedna od najljepših stvari u svakome jeziku jest izazov njegova učenja i prenošenja.

Nasumično odabrane (naj)dulje zapisane riječi u hrvatskome jeziku uz broj slovnih mjesta i značenje – slobodno dopunite tablicu i dojavite nam novu najdulju riječ!

riječ	broj slova	značenje
antisamoupravnosocijalistički	29 slova	onaj koji je protiv samoupravnoga socijalizma, modela radničkoga samoupravljanja u bivšem SFRJ-u
ezofagogastroduodenoskopija	27 slova	gastroenterološki terapijski postupak, endoskopska metoda kojom se pregledavaju jednjak, želudac i početni dio dvanaesnika
najneindustrijaliziraniji	25 slova	onaj u kojemu je industrijalizacija izostala u najvećoj mjeri
encefalocisternografija	23 slova	dijagnostička metoda, rendgenska pretraga cisterna mozga
elektronistagmografija	22 slova	bilježenje spontanih titranja pokreta oka
heliognatopalatoshiza	21 slovo	urođeni rascjep usne, čeljusti i nepca
deprofesionalizirati	20 slova	odvojiti/odvajati od profesionalne razine, (u)činiti neprofesionalnim
najnezainteresiraniji	19 slova	onaj koji je najviše nezainteresiran za što
elektrostrojarstvo	18 slova	disciplina koja se bavi električnim strojevima i transformatorima
pseudodemokracija	17 slova	lažna, neostvorena demokracija
pluskvamperfekt	15 slova	pretprošlo vrijeme koje se tvori od perfekta ili imperfekta glagola <i>biti</i> i glagolskoga pridjeva radnog